

Mit hoz a jövő?

Töprengések a Jövőnk a gyermek kötet ürügyén

Egyszerre könnyű, és nehéz feladat méltatást írni a Jövőnk a gyermek című műről. Könnyű, mert szinte minden, amit mondhatunk róla, az a lehető legteljesebb elismerésre épül, és nehéz, mert a bőség zavarával küzd az, aki e méltatásra vállalkozik.

Elismerve a mű rendkívüli értékét, én most mégis inkább két olyan dolgról szeretnék eltöprengeni, amiről a dokumentumban kevesebb szó esik, remélve ezzel azt, hogy szerény mértékben hozzájárulhatok ahhoz, hogy a benne megfogalmazódó nemzet-stratégia még alkalmasabb legyen a roppant dimenziójú feladataink megoldására. Az egyik egy általánosabb probléma, amit talán úgy lehetne röviden összefoglalni, hogy vajon mi a legmélyebb oka annak, hogy bár lassan hatvan éve zajlik a nemzeti diskurzus arról, ami aztán negyven éve be is következett és azóta is tart, vagyis a folyamatos, és összességében egyre gyorsuló népességsökkenésről, és miért nem volt ennyi idő sem volt elég arra, hogy e lejtőről visszaforduljunk. És ami ennél is fájdalmasabb, csak a mű értelemszerűen szeretne volna elkerülni ennek a nyílt kimondását, hogy van-e egyáltalán esély erre a visszafordulásra, hisz egyre nagyobb áldozatokat kellene hozni valami olyanért, amelynek eléréseért a kisebb áldozatot sem hozta meg évtizedeken keresztül a magyar társadalom.

És lássuk be, ahhoz most már valóban csodának kellene bekövetkezni, hogy ez megtörténjen, amihez némi öniróniával csak annyit tennénk hozzá, káoszba hulló világunkban számomra már egyre inkább a csoda az egyetlen realitás. A másik, ehhez első látásra talán nem nagyon, de valójában mégis szorosan kapcsolódó kérdés, amiről szólni szeretnék, az, az, hogy a magyar társadalom a statisztikai értelemben kimutathatónál merevebb és nagyobb egyenlőtlenséget mutató szerkezetét és a népesség lejtőről való visszafordulást vajon összekapcsoltuk-e a kérdéskör lényegével? Attól tartok, ez csak részben következett be, és éppen a leglényegesebbnek látszó összefüggések mosódtak el. Amint azt bizonyítani igyekszem a kettő között nagyon is szoros, bár kétségtelenül nagyon nehezen feltárható kapcsolat van. E két kiegészítéssel együtt sem nagyon hiszem, hogy a népesedés egészéhez még bármi érdemleges hozzátehető, ezért vállaltam elég nehéz szívvel e kis recenzió megírását.

Amikor a hatvanas évek optimálisnak éppen nem nagyon mondható sajtónyilvánosságában, hét évvel 1956 után mégis megrendítően nagy teret kaphatott a népesedés kérdésköre, talán mindenki átérezte, hogy most valami nagyon fontos, mondhatni kritikus elágazási ponthoz érkezett a magyar társadalom. Ma már tömegesen válnak nagyszülőkké azok, akik, mint például Magyarország miniszterelnöke, akkoriban születtek, vagyis most már a harmadik olyan generáció születik, amelynek némi cinizmussal szólva „papírja van” arról, hogy ő már a nagy demográfiai válság szülötte, mondhatni élő ellenpéldaként van az élők sorában. (E „papírt”, vagyis a hatvanas évek népesedési vitáit, személy szerint egy Fekete Gyula nevű magyar hazafinak /atyai jóbarátomnak/ köszönhetjük, akinek a neve méltatlanul ritkán szerepel az igazán meghatározó tekintélyek között.)

Tehát a harmadik generáció születik meg most már úgy, hogy intenzív és folyamatos vita zajlik annak érdekében, hogy legalább minél pontosabban megértsük ennek a semmibe vezető lejtőnek a lényegét, és e lényegét megértve megoldást találjunk. Ezt azért tartom nagyon fontosnak megemlíteni, mert nem tagadva a folyamat szellemi lényege megértésének

fontosságát, vajon nem kellene-e végre kimondanunk legalább önmagunk számára, hogy hatvan év folyamatos vitái után talán már nem az a fő probléma, hogy nem tudjuk mi miért van, és hogy mit és hogyan kellene tenni. Hanem inkább arról lehet szó, hogy *tudjuk, de nem tesszük*, ügyetlenül parafrázálva a híres mondást miszerint *nem tudják, de teszik*.

A népességfogyás legmélyebben fekvő és mindmáig bevallhatatlannak látszó oka nem az-e, hogy a magyar társadalom nem is akarja, hogy léte folytatódjon a hosszú távú jövőben. És ennek az első hallásra felháborító feltételezésnek a megcáfolására nem biztos, hogy alkalmas az, az ellenvetés, hogy a magyar fiatalok döntő többsége szeretne két gyereket. **Szeretne** két gyereket, **úgy általában**, csak **konkrétan nem**. Sajnos nem zárható ki, hogy mindössze arról van szó, és persze ez is lehetne reménykeltő, hogy valójában nem akar már gyereket, talán egyet sem igazán, de szégyellené ezt még önmagának is bevallani, és éppen ez a reménykeltő benne, hogy a szégyenérzet még valamilyen távoli lelki lenyomata annak, hogy a lélek még vágyná a teljességet, de ereje ahhoz, hogy ezt véghez is vigye, nincs már.

Bármilyen fájdalmas is tehát, de hatvan év és három generáció távlatában itt volna az ideje annak, hogy végre szembe nézzünk önmagunkkal és színt valljunk, *kik vagyunk és mit akarunk*. És ezzel el is jutottunk **az ismeretlen főszereplőhöz, az identitáshoz**, az önmagunkkal való azonosághoz. Tudjuk-e, hogy kik vagyunk, pontosabban van-e merszünk annak látni magunkat, aki valójában vagyunk. Ami azért rendkívül nehéz feladat, mert a lélek nem létezhet mitológia nélkül, nincs és nem is lehet „objektív” képünk önmagunkról, mert „szubjektumok” vagyunk, tele érzelmekkel, indulatokkal, vágyakkal és várakozásokkal a jövőnkre nézve. És az, hogy kik vagyunk most, és kik lehetünk, az jelentős mértékben függ attól, hogy mivé akarunk válni a jövőben. Az ön-beteljesítő jóslat lélektani mechanizmusa dinamikát ad az önazonosságunknak, hisz nem az a legfontosabb, hogy mik vagyunk ma statikus értelemben, hanem hogy az önmagunkat a jövőben megismerléni képes mai önmagunk mivé remélne válni.

Az egyik fontos kiegészítendő eleme a Jövőnk a gyermek népesedési nemzetstratégiának talán ez lehetne. És nem azért, mintha egyáltalán nem lenne jelen mindez, hanem mert láthatólag ez az igazán „szűk keresztmetszet”, a magyarság lelki állapota. Amíg ezt nem látjuk pontosan, addig az egyébként nagyon helyénvaló, ésszerű, sőt sok esetben kifejezetten bölcs, előrelátó társadalmi, gazdasági intézkedések ösztönző, segítő szerepe sokkal gyengébb marad, mint amit joggal remélnénk tőlük. Ha tehát a dokumentum szerzői, amit őszintén remélek, tovább gondolják a viták, beszélgetések tanulságait, akkor szerencsés dolog volna ebbe az irányba bővíteni és gyarapítani a művet. Már csak azért is, mert ha megpróbáljuk modellként megfogalmazni miként is működik egy emberi közösség komplex önújratemtő rendszere, akkor legalább három döntő fontosságú lét-rétegét látjuk ennek a reprodukciós modellnek.

A költővel szólva „**minden nemzet támasza és talpköve**” az a „valami”, amit **lelki, erkölcsi, szellemi talapzatként** írhatunk le. Ha ez ép és egészséges, akkor lehet csak egészséges a fizikai test, amit a népesedés és a szűkebb értelemben vett egészség jelent. És végül csak a harmadik réteg az, amely hajlamos önmagát a legfontosabbként láttatni, vagyis a gazdaság, az anyagi szükségletek kielégítésére szerveződő világ, ami szintén kizárólag akkor működik, működhet jól, ha a másik két réteg is egészséges. Az emberi közösség fizikai teste, illetve e testnek a hosszútávú időben való dinamikus fenntartása és gyarapítása, az ép testben ép lélek logikája alapján, csak úgy mehet végbe, ha a közösség számára lét-evidencia, hogy világra hozza, és testi-lelki egészségben felnevelje a következő nemzedéket. Ha ezt nem teszi, akkor minden

energiát arra kell összpontosítani, hogy kiderítsük, mi rendült meg, ami e lét-evidencia követését megbénítja.

A bevezetőben jelezett második kérdéskör, amelynek szintén nagyobb teret lehetne szentelni, az a magyar társadalomban meglévő egyenlőtlenségek rendszere, és legfőképpen az, hogy ez miként jelenik meg a következő generációban, vagy nyersen fogalmazva, ki fog szaporodni a **három társadalom közül**, amelyek az *egynek látszó magyar társadalomban* léteznek, vagyis, hogy maga a reprodukció miként teremti újra a javak elosztásának fennálló rendszerét annak egyenlőtlenségeit.

Ez a kényes kérdés azért megkerülhetetlen, mert a népesedési egyensúly helyreállítása nem csupán mennyiségi kérdés, hanem minőségi is, bármennyire is nehéz erről politikailag korrekt módon értekezni. Ha az anyagi és szimbolikus vagyonok együttes eloszlását nézzük, a magyar társadalom nagyjából a következő képet mutatja. A felső öt százalék birtokolja a javak nyolcvan százalékát, míg az alsó nyolcvan százalék a javak mindössze öt százalékát, kettő között pedig egy olyan a népességen belül tizenöt százalékot kitevő réteget találunk, amelynek a javakból való részesedése is tizenöt százalék. A felső öt százalék a globális hatalmi rendszer lokális perem-társadalma, amely érdekeiben, értékeiben ehhez a komplexumhoz kötődik, még ha egy részük érzelmileg nemzetinek is vallja magát. Vitathatatlan, hogy az ide születő gyermek anyagi és főként szellemi életminősége rendkívül magas, de egyben igen nagy annak valószínűsége is, hogy mindezt a globális térben mozogva éli majd át, vagyis a nemzet népesedési problémájának megoldásában részarányánál is alacsonyabb szinten képviselteti magát. Ide aligha kell bármilyen ösztönzés és állami támogatás, de elenyészően alacsony is a gyerekszám.

A sajátos *virtuális középosztály*, hisz a 80 és 95 százalék közt elhelyezkedve **minden, csak nem közép**, már sokkal nagyobb jelentőséggel bír. Az elmúlt évtizedek népesedési stratégiáinak jelentős része, akarva akaratlan, de főként ezt a réteget célozta meg, noha az ide születő gyerekekben is folytatódó viszonylag jó anyagi és kulturális életminőség ebben a társadalomban a leginkább labilis. Ennek fő oka, hogy e középtársadalom felső harmada azért frusztrált, mert a felső öt százalékba való felemelkedés túldimenzionált ambíciója fűti, bármilyen illuzórikusak is legyenek ezek a várakozások. Az alsó egyharmada viszont azért szorong, hogy nehogy egy bármilyen nem várt esemény nyomán lesüllyedjen a történelmileg vesztés létre ítélt nyolcvan százalékot kitevő alsó társadalomba.

És ezzel el is jutottunk az egész népesedési nemzetstratégia legkényesebb kérdéséhez, hogy a megszülető gyerekek közel kilencven százaléka a történelmi vesztesek családjában látja meg a világot. Ez még egy dinamikus mobil, a vertikális mobilitás megannyi csatornáját nyitva tartó társadalom számára is roppant kihívás lenne, a magyar társadalomban pedig most már évtizedek óta romlanak a vertikális mobilitás annak előtte sem túlságosan jó esélyei. Az teljesen logikus, noha nyíltan bevallhatatlan, hogy a nemzetstratégia arra irányul, hogy a gyerekek minél nagyobb hányada a felső, de legalább a középtársadalomba szülessen bele, ám összességében ez az arány vagy stagnált, vagy inkább csökkent az elmúlt évtizedek során. Nagyon nyersen fogalmazva a felső osztályok tudnák fokozni termékenységüket, de nem akarják, az alsó társadalom meg amorf módon ösztönösen talán akarná, de egyre kevésbé tudja.

A globális diskurzus tér deformáltsága és tematizációs diktatúrája miatt ezek a kérdések nyíltan nem tárgyalhatók, így a Jövők a gyermek kötet is nagyon óvatosan kezeli ezt a kétségtelenül igen érzékeny felületet. Lévéen azonban szó egy döntő fontosságú kérdéstről valahogy mégis csak kísérletet kellene tenni a beszéd-térbe történő beemelésére. Az elsőként említett, a magyar

nemzet „lelki állapotára” reflektálni próbáló törekvéseknek ezzel a még annál is szenzitívebb kérdéssel való összekapcsolása mindenképpen növelhetné a kötetben megfogalmazódó nemzetstratégia erejét, hitelességét és dinamizáló erejét.

A kötet most már visszavonhatatlanul a legújabb kori magyar történelem fontos fejezete, és minden kidolgozásban részvállaló számára erkölcsi kötelesség a fejezet erejének gyarapítása.